

INLEIDENDE BESCHOUWINGEN

DE VERHOUDING PROTESTANT-ROOMS IN DE ZEVENTIENDE EEUW

Kanttekeningen bij een ontwikkeling

Een ontwikkelingsschets van de verhouding tussen roomskatholieken en protestanten in de tijd van de Republiek moet bij de huidige stand van het onderzoek vooral gebaseerd worden op de gespecialiseerde kerkhistorische literatuur, waarin één denominatie centraal staat. Of het nu gaat om de gereformeerde dominant dan wel de katholieke minoriteit, steeds komt ook de visie op 'de ander' aan de orde. Door de aard van het belangrijkste bronnenmateriaal (overheidsbesluiten, 'romeinse bescheiden', kerkeraadsnotulen, synodale beslissingen) is het bijzonder moeilijk om zicht te krijgen op de dagelijkse praktijk der onderlinge relaties. Hoe gekleurd zijn de gegevens, en hoe staat het met de representativiteit? Uit de interne ontwikkeling der afzonderlijke gezindten blijkt afdoende, dat van een eenvormig patroon geen sprake is.

Naast factoren die specifiek zijn voor de situatie binnen de diverse kerkelijke gemeenschappen hebben omstandigheden van algemene aard hun invloed doen gelden. Men kan de verhouding protestant - rooms immers niet los zien van de sociaal-politieke context, zeker niet wanneer de hoofdaandacht gericht wordt op veranderingen en verschuivingen in de tweede helft van de achttiende eeuw. In een beschouwing over de onderlinge relaties dienen dan ook o.a. de volgende kanten van het historisch proces te worden betrokken:

- de verscherping der politieke tegenstellingen
- de teruggang der economische bedrijvigheid
- de demografische ontwikkeling
- de problemen van stratificatie en beroepenstructuur.

Daarbij dient overigens wel te worden aangetekend, dat het onderzoek van een aantal van de genoemde aspecten zich nog in een beginstadium bevindt of tot dusver geografisch of in de tijd beperkt is gebleven. De resultaten laten grote regionale en lokale verschillen zien. Welke gevolgen deze kenmerkende differentiatie voor de rooms-protestantse relaties heeft gehad, is soms nog verre van duidelijk. Toch zijn er aanknopingspunten voor voorzichtige veronderstellingen.